

ב. להלכה נראה דנחלקו דעות הפוסקים אם נוקטים גדול העונה אמן יותר מהמברך או שוים הם וממהרים ליתן שכר למברך קודם לעונה אמן (ע' מגן אברהם רא סק"ו).

ד. אין עונים אמן אחר ברכת תינוקות של בית רבן, הואיל ולהתלמד הם מברכים, ואולם בזמן שמברכים למצוה – עונים אחריהם [כגון כשעולים להפטיר ומברכים בתורה ובנביא].

משמע מהשו"ע שאין לענות 'אמן' אחר קטן שלא הגיע לגיל חינוך. (עפ"י משנ"ב). ויש אומרים שקטן פחות מבן שש אין לענות אחריו (יבי"א). אך לכאורה יש לענות 'אמן' כשהקטן לפניו, כדי לחנכו לעניית אמן. ובשם הגרשו"א מובא שיאמר 'אמן' מגומגמת, שתישמע כעין 'אמן'.

ה. שמן מעכב את הברכה (פירוש), למי שרגיל בסיכת שמן בסוף הסעודה, לא יברך ברכת המזון אלא לאחר השמן. וכן לענין ברכה על דברים שלאחר המזון, כל עוד לא סך בשמן אין כאן 'גמר סעודה'. רש"י. דברי רבי זילאי. רבי זיואי אומר: אינו מעכב. רבי אחא אומר: שמן טוב מעכב. רבי זוהמאי אומר: כשם שמזוהם פסול לעבודה כך ידיים מזוהמות פסולות לברכה. וכן הביא רב נחמן בר יצחק בשם רב, ויש אומרים במתניתא תנא, לדרוש מן הכתוב להצריך שמן טוב לפני הברכה.

פרק תשיעי; דף נד

קו. א. אלו הן ברכות הראיה והשמע ושאר ברכות ההודאה, המנויות במשנה ובגמרא?

ב. מהו המקור לברכת ההודאה על הנס? על איזה נס מברכים אותה?

ג. אלו מקומות הזוכרו שהרואה אותם מברך שנעשה בו נסים לאבותינו?

ד. ארבעה צריכים להודות – כיצד?

ה. אדם שברך בראותו חולה שנתרפא, ושמע הלה וענה 'אמן' – האם יצא ידי חובתו בענייה זו?

א. הרואה מקום שנעשו בו נסים לישראל – אומר: 'ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה'; –

מקום שנעקרה ממנו עבודת כוכבים ומזלות – 'ברוך שעקר עבודה זרה מארצנו' (– כשנעקרה עכו"ם

מכל ארץ ישראל (ירושלמי). ובחוצה לארץ אומר: 'שעקר ע"ז מן המקום הזה'. ראשונים; –

זיקין וזוועות רוחות וברקים – 'ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם'; –

הרים וגבעות ימים ונהרות ומדברות – אומר 'עושה מעשה בראשית'. רבי יהודה אומר: הרואה את הים

הגדול אומר: 'ברוך שעשה את הים הגדול' – בזמן שרואה אותו לפרקים (ע"ע בפירוט להלן נט); –

על ראיית מקום שנעשתה בו פורענות, כגון הרואה אשתו של לוט, אומר: 'ברוך דיין האמת'.

השומע בשורות טובות, וכן על הגשמים – אומר: 'ברוך הטוב והמטיב'; –

שמועות רעות – 'ברוך דיין האמת'.

א. כל דבר שדרך בני אדם להצטער בו, מברכים עליו. כגון: אדם כשר שמת, נשרפו נכסיו,

בהמתו מתה, יינו החמיץ וכיוצא באלו (עפ"י אחרונים, מובא במשנ"ב רכג סק"ח; באה"ל רכב).

ב. יש לברך בשם ומלכות על כל אדם כשר שמת, שאדם מצטער עליו. והעולם נוהג לברך ללא

שם ומלכות. ואין זה נכון. ועכ"פ על תלמיד חכם שמת ועל קרובים שמתאבלים עליהם, בודאי

יש לברך בשם ומלכות (עפ"י משנ"ב רכב סק"ח, מהאחרונים. ובהל"ש (פכ"ג, דבר הלכה מז) מובא שלא נהגו לברך על כל אדם כשר אלא על רבו מובהק או קרוביו). ומברכים מיד כשנודעה המיתה, ואפילו בשבת [ולאו דוקא סמוך לקריעה כפי הנהוג] (עפ"י חכמת אדם קנא, יח. וכן הורה הגרשו"א – מובא בשמירת שבת כהלכתה סד, ב ובהערה ז).
ג. שמע כמה שמועות ועדיין לא ברך עליהם – מברך ברכה אחת לכולן, גם אם לא נאמרו לו בבית אחת (משנ"ב רכב סק"ב ושעה"צ; ערוך השלחן רכב, ד – ושם מפורש שהוא הדין לבשורות טובות; –

על שמיעת הרעם – 'שכוחו וגבורתו מלא עולם' (ראה בפירוט להלן נט).
שאר ברכות הודאה; בנה בית חדש וקנה כלים חדשים – 'שהחיינו', כדלהלן נט-ס; –
ארבעה שניצלו ממיתה חייבים להודות, כמבואר בסמוך.

א. כל הברכות הללו נאמרות בשם ומלכות (רבינו שמעיה בתוס' וש"ר; או"ח ריח). ויש שנקטו לברך ברכות הראיה בלא שם ומלכות (ע' במאירי כאן; טור או"ח ריח מהראב"ד).
ב. ברכות הראיה, הנשים חייבות בהן כאנשים (כן כתב הג"ר חיים כאשר זצ"ל בשו"ת החיים והשלום קיט עפ"י הרמב"ם שהנשים חייבות בתפילה. ולכאורה אף לפי הפוסקים מתפילה למה יפטרון מברכות הראיה שאין להן זמן מסוים. וכן נקט בפשיטות באג"מ או"ח ח"ה יד).
ג. ברכות הראיה לא נתקנו אלא על ראייה ממש ולא על הרגשה ותחושה אחרת, הלכך אם אינו רואה הדבר ממש אלא דבר אחר הסמוך לו וכד' – אינו מברך, וכן הסומא אינו לברך [מלבד בברכת ראיית פני מלך, כדלהלן נח] (עפ"י אג"מ או"ח ח"ה לו, י).
פירוש הלכות ברכות הראיה והשמע – ראה להלן.

ב. אמירת ברכה על הנס – למדו מיתרו שאמר ברוך ה' אשר הציל אתכם מיד מצרים ומיד פרעה...
מברכים אותה הן על נס של רבים, כלומר מקום שנעשה בו נס לכלל ישראל, אומר 'ברוך שעשה נסים לאבותינו במקום הזה', הן על נס של יחיד – אדם שנעשה לו נס והגיע למקום הנס, מברך 'ברוך שעשה לי נס במקום הזה'.

א. וכן בנו ובן בנו מברכים 'שעשה נס לאבותי במקום הזה' (רי"ף ועוד). ופשוט שהוא הדין על נס של האם או אם האם, אבל איש על אשתו או להפך, וכן אב על בנו – אין מברכים. לא תקנוה אלא ליוצאי ירך (באה"ל ריח ד"ה וכל; ריט ד"ה ואין). [אם לולא הנס הוא עצמו היה ניוזק מאותו מאורע, יכול לומר 'שעשה לי נס'. ואם לולא הנס לא היה נולד, יאמר 'לאבי / לאבותי' (הליכות שלמה ח"א כג, ח).]
האליה-רבה הכריע שבנים או נכדים מברכים על נס אביהם/זקנם גם אם נולדו לפני הנס. מכאן ואילך, הצאצאים הבאים אחריהם אינם מברכים אלא אם אבותיהם נולדו לאחר הנס, שאז הם שותפים בו. וכן ראוי להורות (משנ"ב ושעה"צ). ובערוך השלחן (ריח, ז) כתב שהדורות שלאחר הנכד, מברכים ללא שם ומלכות.

יש מהראשונים שסוברים שאין מברכים ברכה זו אלא אם בעל הנס עדיין חי (עפ"י מאירי בשם 'יש מפרשים').

ב. בירושלמי מובא שמברכים ברכה זו על נס של אדם מסוים. וכתבו אחרונים (ע' באה"ל ריח ד"ה על נס; ערוה"ש סעיף י): בזמננו שהיהודים מפוזרים בכל העולם, אין לנו אדם חשוב שיצא טבעו בכל ישראל, לברך על ניסו.

ויש לזון בזמננו אנו שכל העולם מתוקשר והדברים מתפרסים וגלויים לכל, נראה לכאורה שייך דין 'אדם המסוים' הגם שישראל מפורים בעולם.

ונראה ש'אדם מסוים' – לא דוקא בחכמה ובצדקות [ואינו ענין למבואר ביו"ד שגדול הדור יש לו דין רבו מובהק, וכיון שעל רבו הוא מברך, הוא הדין בגדול הדור], אלא הוא הדין לשליש ומצביא גדול כיוצא בן צרויה, כנראה בפוסקים. ולכן מברכים באדם מסוים בהזכרת שמו, ולא 'שעשה נס לצדיקים' כברואה גוב אריות של דניאל.

ג. מובא בתוס' מרבנו יהודה (ומובא במג"א): אין לברך על נס הרבים אלא כשהנס היה ניכר במקום עצמו כגון הרואה את הים, שהים עצמו נקרע לגזרים, וכן כל אלו המנויים בגמרא, אבל כשאינו ידוע במקום, כגון מיתת מחנה סנהריב (שהנס ארע באנשים ולא בשטח) – אין מברכים, חוץ מאותם שנעשה להם הנס שהם מברכים בכל אופן. [ומה שכתבו הפוסקים לברך על ראיית אדם שנעשה לו נס – י"ל שנחשב שניכר הנס, שהרי נעשה לאדם. ועוד, בעצם ראייתו שהוא קיים ניכר הנס, שהרי אין מברכים אלא על נס הצלה ממיתה].

ויש אומרים שבכל אופן מברכים, גם כשלא ניכר הנס במקום (עתורא"ש ותור"י החסיד). וצ"ע למעשה (שער הציון ריה"א).

ד. אופי הנס; נס הצלה שארע כדרך מנהג העולם, כגון תקיפת שודדים באופן שקרוב הדבר שיהרגוהו, וצעק לעזרה וברחו; ניצל מדריסת שור ע"י בריחה – חלוקות הדעות בפוסקים האם מברך 'שעשה לי נס', ויש לברך ללא שם ומלכות. ואפשר שהוא הדין נפלה אבן סמוך לראשו ולא פגעה בו, וכיוצ"ב. (וכן הורה הגרשז"א אודות הרואה מקום שארעה לו תאונת דרכים קשה ונפגע ושב לאיתנו – לברך בלא שם ומלכות, כי אין אנו יודעים מהו בגדר 'נס' ומה עדיין בגדרי הטבע. הליכות שלמה ח"א כג הערה 38). חולה או יולדת אינם מברכים ברכה זו – שרוב חולים לחיים (עפ"י שו"ע ונו"כ ריה"א; משנ"ב ובאה"ל).

אין מברכים ברכת הנסים אלא על נסים שהצילו ממיתת אדם ולא על שאר נסים, ואפילו נס של תחיית המתים יש להסתפק האם לברך ברכה זו, או שמא טוב יותר לברך 'מחיה המתים'. ונראה מדברי הטור שאין לברך אלא על נס (של הצלה כנ"ל) שעל ידו נתקדש שם שמים [ולולא דבריו היה נראה לפרש דברי הירושלמי באופן אחר] (עפ"י באה"ל ר"ס ריה"א, וד"ה לפיכך). ה. הרואה אדם שנעשה לו נס וניצל; אם הוא מאלו שמחוייב לברך על ניסם כאביו ורבו – מברך 'ברוך שעשה נס לאבי / לזקני / באדם חשוב ומפורסם): לאדם הזה / לך נס'. אבל אדם אחר שנעשה לו נס – אין מברכים בראייתו. ודוקא כשרואהו לפרקים מאז שראהו לאחרונה או מאז שראה את מקום הנס (פוסקים).

ונראה שאם ראה המקום ולא ברך, אין למנות שלשים יום מיום ראיית המקום עד לראיית האדם אלא מונה משעה שברך לאחרונה, כי דוקא בראיית אותו דבר מונים מראה לראיה.

ו. ראה את המקום [או את האדם] ולא ברך – הפסיד ברכתו. (באה"ל).

ז. לא נתקנה ברכת הנסים אלא כשחוזר למקום הנס ולא בשעת הנס, שאז אינו מתחייב אלא בברכת 'הגומל' (משנ"ב ושעה"צ. וע' במי השלוח ח"ב לקוטי הש"ס). ומשמע שכשחוזר למקום הנס מברך גם קודם שעברו שלשים יום מהנס. וכן נראה מצד הסברה.

ח. נעשה לו נס בקטנותו – נראה מצד הסברה שיברך [ולא מצאתי הדבר מבואר] (שבט הלוי ח"ג סוס"י קסג).

מובא בגמרא שאדם שנעשו לו נסים בכמה מקומות, בראותו כל אחד מן המקומות מזכיר בברכתו גם את הנסים האחרים שנעשו לו (כן מסופר על מר בריה דרבינא. והרא"ש כתב שהוא הדין לכולי עלמא).

- א. יש אומרים שהכללה זו אינה חיוב מן הדין אלא רשות (ע' במאירי; משנ"ב).
ב. אין מכליל אלא בנסיים שארעו לו עצמו, ולא של אבותיו או נסי ציבור.
ג. גם אם הזכיר נס מסוים באותו היום עצמו, כשהיה במקום של נס אחר – חוזר ומברך, ויכול להזכיר בו גם את הנס שכבר ברך עליו היום (עפ"י משנ"ב).

ג. המקומות שהוזכרו בגמרא לברך על הנס; הרואה מעברות הים ומעברות הירדן, מעברות נחלי ארנון [שההרים שנתחבאו בהם האויבים דבקו זה בזה], אבני אלגביש [שהושלכו מן השמים בימי יהושע במורד בית חורון]; אבן שבקש לזרוק עוג מלך הבשן על ישראל [והרגתו. מה שכתב רש"י 'שורק עוג' הוא טעות סופר וצריך לומר 'שבקש לזרוק'. אגרות משה א"ח ח"ד סט, ז], אבן שישב עליה משה בשעה שעשה יהושע מלחמה בעמלק, ואשתו של לוט [ומברך על לוט ועל אשתו שתיים: 'ברוך דיין האמת', 'ברוך זוכר את הצדיקים'], חומת יריחו שנבלעה במקומה – על כולם צריך שיתן הודיה ושבת לפני המקום.

א. למעשה אין לברך בשם ומלכות אלא אם רואה את ים סוף בבת אחת כל הקטע שבין סואץ לשארם א' שייך, כגון דרך חלון במטוס. וכן בירדן – שרואה כאחת קטע הנהר שמים המלה ועד לגשר אדם' הנמצא צפונית לירחו, אבל הרואה מקצת מן הים או הנהר יברך ללא שם ומלכות (אור לציון ח"ב יד, מ. וכיו"ב כתב בכפתור ופרח, מובא בבאה"ל שאעפ"י שאין לברך אלא בראיית מקום הנס ממש, ראוי להזכיר חסדי ה' והשגחתו ולהודות ולשבח בכל מקום שיראה את ים סוף או את מי הירדן וכד'); –

ב. הרואה מקום שנעשה בו נס לאלהיו בהר הכרמל – צריך עיון אם יש לברך ברכה זו, שמא לא היה נס זה להצלת חיים אלא נס לחיזוק האמונה בישראל, ועל נס כזה לא תקנו לברך (באה"ל).

ד. ארבעה צריכים להודות: יורדי הים, הולכי מדברות, מי שהיה חולה ונתרפא, מי שהיה חבוש בבית האסורים ויצא. (כל אלו הוזכרו במזמור הודו לה'... ויזבח וזבחי תודה ויספרו מעשיו ברנה).

א. נחלקו הדעות אם חיוב קרבן תודה לאותם הארבעה, חיוב גמור הוא [מדאורייתא או מדרבנן] אם לאו. וברכת 'הגומל', נקט המגן-אברהם (ריט) שרשות היא [אף כי עיקר התודה הוא מצוה דאורייתא או עכ"פ מדברי קבלה. ע' פמ"ג א"א שם; הליכות שלמה ח"א כג דבר הלכה אות ג]. ובספק, יש לברך בלא שם ומלכות (עפ"י פרי מגדים א"א ריט, א). ודעת הגרש"ז אויערבך זצ"ל שבספק עדיף לכוין בברכת 'הגומל' חסדים טובים' בבוקר לצאת ידי חובתו, ומה טוב אם יאמרנה בפני עשרה ותרי מינייהו רבנן. ואם עשה כן, גם אם יתברר לבסוף שהיה מחויב לברך – יצא ידי חובתו (הליכות שלמה ח"א כג, ח).

ב. ההולך מעיר לעיר; באשכנז ובצרפת אין נוהגים לברך ברכה זו, ובספרד נהגו לברך. וכן פסק השלחן-ערוך, מפני שכל הדרכים בחזקת סכנה. ודוקא דרך שאינה קצרה מפרסה, או שהיא מוחזקת בסכנה. ויש אומרים שאף לפי דעה זו אין מברכים בדרכים שהתנועה בהן רבה אלא בדרכים מבודדות או בשעת לילה מאוחרת וכדו', כי עיקר התקנה היתה משום לסטים וחיות רעות. ואולם דרכים מסוכנות, כגון הדרך לחברון בימים אלו, מברכים גם אם מצויים הרבה כלי רכב, וגם פחות מפרסה (עפ"י אור לציון ח"ב יד, מב – מהדורה ראשונה, תשנ"ג).

ג. השט בנהרות גדולים – נראה שזה תלוי במנהגי ספרד ואשכנז אודות הולכי דרכים (עפ"י באור הלכה ריט. וע' הלי"ש ח"א כג בדבר הלכה ה' שהשט בנהר או בכינרת, לא נזכר כלל שיש לברך).

- ד. הטס במטוס על פני הים; מנהג העולם לברך בשם ומלכות. וכן דעת רבים מפוסקי זמננו (ע' שו"ת מנחת יצחק ח"ב מז – בשם הרבי מסאטמאר; יגדיל תורה סב). ויש שהורו לברך בלא שם ומלכות (מנח"י שם בשם הרבי מבעלז). ואם לא חלף מעל הים; הגר"ח פ"ש שיינברג והגר"ש אלישיב שליט"א הורו שלא לברך. ובשם הגר"מ פיינשטיין אומרים לברך (עפ"י דברי חכמים 184). ומובא בשם הגרשז"א (הליכות שלמה ח"א כג,ה) שכן המנהג, ואף בתוך המדינה נסתפק שצריך לברך.
- ה. אין לברך אלא בסיום ההליכה, ואף לא כשחונים בינתיים יום או יומים בישוב. ואפילו בחניה של כמה ימים, מסיק הא"ר שאין לברך (עפ"י משנ"ב ושעה"צ). ההולך ליום אחד וחוזר – מברך 'הגומל' בהגיעו למחוז חפצו, ומברך שנית בשובו (רשימות הגרשז"א, מובא בהל"ש כג,ה לענין טס).
- ו. חולה; למנהג בני ספרד מברכים על כל חולי, כל שנפל למשכב מחמתו, ואפילו אין בו סכנה. ודעת כמה אחרונים לנהוג כן למעשה, כשהחולי הוא בכל הגוף, ובכיוצא בו מחללים עליו את השבת ע"י נכרי. וכתב החיי-אדם: דוקא אם נפל למשכב לא פחות משלשה ימים. ובמקום סכנה, אפילו שכב פחות משלשה ימים – מברך (עפ"י משנ"ב). ויש לעיין בשוכב שלשה ימים מחמת חום בעלמא, בזמננו שהדבר מצוי ורפואתו קרובה ואין בזה חשש סכנה, שמא יש להשוותו למיחוש הראש בזמננו. ואולם בשו"ת אגרות משה הורה לענין חילול שבת שנחשב זה כחולה שיש בו סכנה. וצ"ע.
- ז. ובערוך השלחן (ריט,יא) כתב שהמנהג הוא שאין לברך אלא על חולי שיש בו סכנה (וכו"ב מובא בשם גדולי זמננו. ע' דברי חכמים 182).
- מי שעבר ניתוח שבר או פעולת צינתור, וכן גדול שנימול [מלבד גר, שכשנימול עדיין היה בגיורת] – מברכים 'הגומל' (הגרשז"א, מובא בנשמת אברהם ח"ד עמ' יד ואילך. וע"ש שיתכן שנשתנה הדבר עתה).
- ז. המגן-אברהם (ריט,א) כתב: דוקא חבוש על עסקי נפשות מברך. ואולם הברכי-יוסף ועוד אחרונים חלקו והוכיחו מהראשונים שגם חבוש משום ממון מברך, וכתבו שכן המנהג (וכן פסק בערוך השלחן).
- ובבאור הלכה כתב שאפילו לפי דעה זו, דוקא ביושב בבית האסורים ממש למשך זמן, אבל הושיבוהו יום או יומים בבית השוטרים כנהוג בחטאים קלים – אינו מברך. ואולם בשו"ת אור לציון (ח"ב יד,מ) פסק שאפילו השוהה במעצר למשך זמן קצר וללא חקירה – מברך כשיצא, לפי שלא היה נתון בשליטת עצמו.
- לפי הדעה הסוברת שאין מברך אלא כשישב על עסקי נפשות, נראה לכאורה שאם אין דין מוות על עבירה שנאשם בה, דומה לנחבש על עסקי ממון, כל שאין חשש מיתה בישיבה עצמה שמה עם האסירים. עוד נראה לכאורה שרוצח שחייב מיתה על פי דין תורה בעדים והתראה ובזמן הסנהדרין, שמפאת חוסר ראיות לא דנוהו למיתה – אין לו לברך 'הגומל' שאין זו טובה לו שיצא, אדרבה, דינו למות וזהו תיקונו. אך יש להסתפק בזמן שעל פי דין היה פטור [אפילו לסוברים שב"ד הורגים לצורך השעה שלא מן הדין, כל שלא דנוהו מחוסר ראיות], והוא יודע בעצמו שרצח, ואילו היו יודעים זאת היו הורגים אותו כדין, שמא חייב לברך על שמסבב הסיבות גמל לו לחייב טובה.
- ח. הצלות אחרות מסכנת מות, שאינן כלולות בארבעה דברים הנזכרים – המנהג כסברת האומרים לברך. וכן מסתבר (עפ"י משנ"ב).
- ודוקא כשהסכנה פגעה בו וניצל, אבל סכנה שעברה לידו ולא פגעה בו – אינו מברך 'הגומל', כגון שנורו יריות לעבר מקומו ולא פגעו בו, או נתנפצה זכוכית לידו ולא ניתזו עליו רסיסים [ויתכן אפילו פגיעה במכונית שנסע בה עד שנהדפה למרחק, ולא נחבטו הנוסעים חבטה שיש בה סכנה] [עפ"י הליכות שלמה ח"א כג,א].

ט. כתב במשנ"ב: מנהג העולם שהנשים אינן מברכות ברכה זו, ונתנו האחרונים טעם לדבר. ויש שכתבו שנכון לברך בפני עשרה, ועל כל פנים בפני נשים ואיש אחד. ומקצת נוהגים שהאיש מברך בפני עשרה לאחר לידת אשתו, 'שגמל לאשתי' (או 'שגמלך' – בפניה), והיא עונה 'אמן' ובוה יוצאת כאילו ברכה היא (ובסקי"ח ובבאה"ל (ד"ה ואין) כתב לחוש לכתחילה שלא לעשות כן, לברך עבור אשתו. וכ"כ בערוה"ש שאין המנהג כן).

מה שכתב 'בפני נשים ואיש אחד' – מקורו בשיירי כנסת הגדולה, וכן כתב האליה-רבה. ושם איתא 'נשים או איש אחד' וכנראה נפלה טעות בהעתקתו והושמטה אות א' ד'או' (וכן בבאר היטב). יש שהבינו הכוונה לתשע נשים ואיש אחד (ע' בספר פתחי מגדים על הל' גדה. וע"ע הלי"ש ח"א כג דבר הלכה ג). ואולם לא הוזכר זאת בפוסקים שם, ולכאורה הכוונה לשתי נשים).

ומובא מהגר"מ פיינשטיין שהאשה מברכת 'הגומל' בפני אדם אחד, איש או אשה, ולכתחלה תברך בפני בעלה אם היתה נשואה, ואין צריך מנין, ודלא כהמשנ"ב (עפ"י אגרות משה או"ח ח"ה יד. תשובה זו החלה להיכתב על ידי אותו הצדיק בער"ה תשמ"ה. והיא תשובה אחרונה שכתב בכת"י, ולא צלח בירו להשלימה בכתובה מחמת קושי הראיה (לאחר שניסה שלש פעמים. ואותן שורות ספורות שכתב, נמשכה כתיבתן כמה שעות), והשלים את התשובה בעל פה).

ומנהג ירושלים שהיולדת מברכת 'הגומל' כאשר הקרובים מתאספים בביתה, אבל על שאר החיובים [לפי שאין בהם חיוב קרבן כביולדת אלא מצוה] אין הנשים מברכות, וכן לא יברך בעלה עבורה (עפ"י הגרשו"א, מובא בהליכות שלמה ח"א כג, ד. ע"ש).

י. קטן; כתבו האחרונים שאינו מחויב להודות, אף לא מצד מצות חינוך (מובא במשנ"ב ריט, ג). וכן המנהג. ואף אביו אינו מברך בשבילו (שבט הלוי ח"ג קסג, ב). והורה הגרשו"א שאם רוצה הקטן לברך בעצמו, או אב הרוצה לברך על הצלת בנו קטן – יכוונו בברכת 'הגומל' חסדים טובים לעמו ישראל' בבוקר על הודאת הנס, וטוב שיאמרוה בפני עשרה ושני זקנים. ואם ירצו יכולים להוסיף בסוף הברכה '... שגמלני טוב' (עפ"י הליכות שלמה ח"א כג, ח. וע"ע בספר קדשי שעה ו אודות קרבן תודה לקטן שנעשה לו נס).

מה מברך – 'ברוך גומל חסדים טובים'.

גרסת הרי"ף וש"פ: 'ברוך הגומל לחיביים טובות, שגמלני כל טוב'. ואמר הגרשו"ז אויערבך זצ"ל שיותר נכון הנוסח [שבסידורי תימן, וכן הוא בסידור הרב מלאדי] 'שגמלני טוב'. והעונים אומרים 'מי שגמלך טוב הוא יגמלך כל טוב סלה' (מובא בהליכות שלמה ח"א כג, ז).

אמר אב"י: וצריך להודות בפני עשרה (וירוממהו בקהל עם). מר זוטרא אמר: ושנים מהם חכמים (ובמושב זקנים יהללוהו).

א. כתבו הראשונים שיש להצריך שני הדברים; עשרה אנשים ויהיו בהם שני זקנים. וכן יש להשתדל לכתחלה. הפמ"ג מצדד להצריך שני זקנים בנוסף על העשרה, ואולם אין כן דעת רוב הראשונים והשו"ע (עפ"י באור הלכה ריט, ג).

ב. משמע במשנ"ב ובכף-החיים שלהלכה נוקטים שבעל הנס מכלל העשרה. אך נראה שיש להדר אחר שני זקנים בלעדיו (אור לציון ח"ב יד, מב).

ג. אם אין מצויים עשרה, יש להמתין עד שלשים יום שמא יזדמנו אצלו. אם אין לו עשרה כלל – במחצית השקל משמע שלא יברך, אבל דעת הגרעק"א בחדושו שאין איסור לברך ללא עשרה (עפ"י משנ"ב ובאה"ל. ומשמע מלשונו שנוקט לעיקר כדעת הגרעק"א שהרשות נתונה לברך בפחות

מעשרה. ואם כן יוצא כיון שיש אומרים שדין עשרה אינו אלא לכתחילה, כשאין בנמצא עשרה צריך לברך לצאת ידי חובה לדעתם. ונראה שיש להוכיח כן ממה שכתב המשנ"ב (בסק"ג) אודות אשה, שיכולה לברך בפני נשים ואיש אחד. וגם לפי דעת המחז"ש, טוב לברך ללא שם ומלכות, כמו שפסק המחבר בסעיף ג במקרה הפוך). לא היו שם חכמים – לא ימנע מלברך בשל כך (מרדכי; שו"ע ריט).
 ד. לכתחילה יש לברך בתוך שלשה ימים משבא מן הדרך וכד'. ואפילו אם אין יכול לברך בפני ספר תורה בתוך שלשה – יברך שלא בפני הספר [ואם אין לו עשרה אנשים, ימתין עד שלשים יום כנ"ל] (עפ"י או"ח ריט, ומשנ"ב ושעה"צ).
 עבר זמן מרובה עד שנשכר הענין – איבד הברכה [ויש אומרים: עד חמשה ימים] (עפ"י ערוך השלחן ריט, ז). ונראה שחולה מונה שלשה ימים [או חמשה] מהזמן שיכול לצאת לבית הכנסת, אעפ"י שאם היה מזדמן לו מנין בביתו היה מברך כבר מקודם. 'ברכת חיים' טז).
 ה. יש לברך בעמידה (רמב"ם) מפני כבוד הציבור, ככל דבר הצריך ציבור (עפ"י הת"ס נא). וכן נאמר במושב זקנים יהללוהו – משמע שהשומעים לבדם בישיבה (ב"ח). וכן ממה שנקרא 'הילול' נראה שדינו כהלל שטעון עמידה (עפ"י א"ר). ואין העמידה מעכבת (עפ"י מג"א ועוד).

ה. מסופר על רב יהודה שחלה ונתרפא, ובאו לפניו רב חנא בגדתאה וחכמים, אמרו לו: 'ברוך רחמנא דיהבך גיהלן ולא יהבך לעפרא' – אמר להם: פטרתם אותי מלהודות. לפי שענה 'אמן' על דבריהם, והרי הוא כמברך [והיו שם עשרה אנשים].

א. אם לא ענה 'אמן' – לא יצא [שאין לומר כאן 'שומע כעונה', שהרי הלא אמר 'שגמלך' והלא אילו היה אומר בעצמו 'שגמלך' לא אמר כלום]. וכשעונה 'אמן' יוצא אפילו לא נתכוין המברך להוציא (עפ"י משנ"ב שעה"צ ובאה"ל. וע"ע קהלות יעקב יז).

היה מברך עבור חברו בנוסח 'שגמלני' כדי להוציא את חברו, והוא עצמו לא נתחייב בה – ע' קהלות יעקב יז; ערוך השלחן ריט, ז"ח.

אם גם המברך נתחייב בברכה, כגון שזה חולה שנתרפא וזה הלך במדבר – בהגהות רעק"א הביא מי שנסתפק בדבר, ובתוס' זבחים משמע שדבר זה שנוי במחלוקת אמוראים (עפ"י שבת הלוי ח"א רה).

ב. נכון שלא לברך ברכת 'הגומל' בשם ומלכות על חבירו, אפילו אוהבו או קרובו ואפילו בעל על אשתו ואב על בנו. מלבד בן על אביו ותלמיד על רבו שמברכים. ויש מי שכתב שגם בן ותלמיד אינו אלא רשות ולא חובה (עפ"י משנ"ב ריט, יח ובאר הלכה שם ד"ה ואין. ובכף-החיים פשוט שכן לאביו ותלמיד לרבו אינו אלא רשות, וכתב שלא ראינו ולא שמענו עתה על מי שעשה כן).
 אם מברך לחברו בעשרה, ויודע בו שיצא ידי חובתו בענייתו 'אמן' – רשאים אף לכתחילה לעשות כן (ע' משנ"ב סק"ב ושעה"צ).

דפים נד – נה

קז. א. אלו אנשים צריכים שימור?

ב. אלו שלשה דברים מנה רב יהודה, המאריכים ימיו ושנותיו של אדם, ואלו מקצרים?

ג. אלו דברים מנו חכמים שצריכים רחמים? ואלו דברים הקב"ה מכריז עליהם בעצמו?